

ศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา  
ของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี  
A Study of Role and Method in Propagation of Buddhism  
of Mahapajapatigotami Theri

พระณัฐวุฒิ อินทวนโณ  
Phra Natthawut Indavanno  
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย  
Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University  
E-mail: phranatthawut.55@gmail.com

ได้รับบทความ: 25 มีนาคม 2563; แก้ไขบทความ: 10 เมษายน 2563; ตอรับตีพิมพ์: 29 เมษายน 2563  
Received: March 25, 2020; Revised: April 10, 2020; Accepted: April 29, 2020

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและบทบาทของสตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี และ 3) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี

ผลการวิจัยพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการนำเอาหลักธรรมคำสอนอันประเสริฐ เป็นธรรมชาติ และบริสุทธิ์ ที่เกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับการเรียนรู้ และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นไปประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อให้เป็นคนดีมีศีลธรรมประกอบด้วยคุณธรรมมีเมตตา โดยอาศัยหลักประโยชน์ 3 หลักไตรสิกขา 3 เป็นต้น ซึ่งพระสาวกและพระสาวิกานั้น ได้นำหลักการที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้มาเผยแผ่สู่บริษัททั้งหลาย แต่อาจเปลี่ยนวิธีการปลุกย้อยบางอย่างให้เหมาะสมกับบุคคล ภูมิประเทศ สภาพสังคมและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ อีกทั้งบทบาทในการประกาศพระศาสนาก็ดี บทบาทของสตรีในฐานะที่เป็นพุทธมามกะก็ดี นับได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากในการเผยแผ่พระศาสนา

บทบาทในการให้กำเนิดภิกษุณีสงฆ์ เกิดจากการที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุณีจากพระพุทธองค์ เป็นต้นกำเนิดของภิกษุณีสงฆ์เกิดขึ้นในโลก และได้เผยแผ่พระศาสนา ในการทำให้สตรีทั้งหลายเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา

โดยการแสดงชี้แจงพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เหล่าสตรีที่มาเข้าเฝ้าได้รู้แจ้งเห็นจริง การมีปฏิปทาอันน่าเลื่อมใสของพระเถรี การแสดงอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ของภิกษุณี ซึ่งทำให้ประชาชนทั้งหลายเลื่อมใสศรัทธาและออกบวชในพระพุทธศาสนา

ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีนั้น เกิดจากการนำหลักการ วิธีการ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับ บุคคล สถานที่ เหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นต้น ที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำ อาทิเช่น ในหลักของ พุทธลีลาในการสอนหรือแม้แต่การแสดงอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ การปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี การมีปฏิปทาน่าเลื่อมใส เพื่อให้บุคคลที่ยังไม่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาให้มีความเลื่อมใส และคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วก็มั่นคงถาวรสืบต่อไป

**คำสำคัญ:** บทบาท, วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, พระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี

## Abstract

The research on “The Study of Role and Method in the Propagation of Buddhism of Mahāpajāpatigotamī Therī” have three objectives; 1) to study the propagation of Buddhism and the role of ladies in Theravada Buddhism, 2) to study the life and the role of Mahāpajāpatigotamī Therī in the propagation of Buddhism, 3) to study of achievement of propagation of Buddhism by Mahāpajāpatigotamī Therī.

The result of research found that:

The propagation of Buddhism are to bring a noble doctrine which being purity by nature spring from the wisdom and enlightenment of the Buddha to transfer to people to have leaned and bring a Buddhist principles to practice. Then they will be good person and have a molarity such as Principle of three Benefits (Attha), the Three Principle of Education (Tisikkha) and so on. The follower in both man and women has brought the Buddha teaching to spread to all Buddhist by principles of the Buddha’s style or manner of teaching. But it can be change the way which something must be adapts to person, geography, state of social, state of various environments. The role of ladies as Buddhist follower and the role in spreading of Buddhism are very important in procedure of Buddhism.

The role in the forming of Bhikkhuni as a result of Mahāpajāpatigotamī Therī being ordained as Bhikkhuni by the Buddha, which is the origin of Bhikkhuni in the world and propagate Buddhism. In the helping women faithful in Buddhism by showing a clear explanation of the teachings of the Buddha to women who came to see him enlightened. The glorious behavior of the Therī and supernatural powers that make people believe and ordain in Buddhism

The achievement in the propagation of Buddhism of Mahāpajāpatigotamī Therī caused by applying the principles, methods of propagation of Buddhism to people, places, events, etc. which suggested by the Buddha, such as the principles of Buddhist style in teaching or even performing various supernatural power, practices to be a good model, venerable behavior in order to give people who are not yet faithful to Buddhism to have faith, and those who are already faithful are stable.

**Keywords:** Role, Method in Propagation of Buddhism, Mahāpajāpatigotamī Therī

## 1. บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของภิกษุณีนั้น นับได้ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก พระสาวกและพระสาวิกานั้น เป็นผู้มีความสำคัญและเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (เสฐียร พันธรั้ง, 2516: 11) ในสมัยพุทธกาลทั้งภิกษุและภิกษุณีนั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง และเป็นผู้ปฏิบัติสมควร ยึดมั่นในคุณธรรมของผู้แสดงธรรมและเคารพนอบน้อมในพระธรรม จนสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ภิกษุณีนั้นมีความสำคัญในฐานะที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้เป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท 4 และในการเกิดขึ้นของภิกษุณีนั้น ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้ามีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อาทิเช่น ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีนั้น พระนางได้ประกาศพระพุทธศาสนาไปสู่สตรีได้อย่างมากมาย และได้นำสตรีให้หันมาเลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้า จนกลายเป็นที่มาของการบวชภิกษุณี

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีนั้น มีการเผยแผ่ไปในหลายรูปแบบ อาทิเช่น การชักชวนให้สตรีเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา การปฏิบัติตนให้มีปฏิพาน่าเลื่อมใส การสนทนาธรรม การแนะนำ การตอบปัญหาในข้อข้องใจ และการแสดงธรรม เป็นต้น โดยพระพุทธองค์ได้ทรงประทานหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการแสดงธรรม ให้มีเหตุและผลต่อเนื่องกันไปตามลำดับ ชี้แจงแต่ละ

ประเด็นให้เข้าใจอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง แสดงธรรมโดยมีจิตเมตตา มุ่งประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นสำคัญ ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมไม่ยกตนข่มท่านและไม่เสียดสีผู้อื่น พระมหาปชาบดีโคตมีเถรีนั้น ถือว่าเป็นภิกษุณีรูปหนึ่งซึ่งยึดมั่นอยู่ในหลักการดังกล่าว จึงทำให้ท่านเป็นผู้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บทบาทสตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ถือว่ามีบทบาทและความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก กล่าวคือสตรีนั้น เป็นทั้งผู้สนับสนุนอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสามเณรมาโดยตลอด ซึ่งในสมัยพุทธกาลก็มีนางวิสาขาอุบาสิกาและนางสุชาดา เป็นต้นที่ได้ช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ถวายทั้งวัตถุและจตุปัจจัยเป็นจำนวนมากแก่พระภิกษุสงฆ์ จนได้รับการสรรเสริญจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลายในฝ่าย ผู้เป็นทายิกาซึ่งบทบาทของสตรีในพระพุทธศาสนานั้นยังมีอีกมากมาย อาทิเช่น บทบาทในความเป็นพุทธมารดา บทบาทในความเป็นภรรยา บทบาทในความเป็นพุทธมามกะ และบทบาทในการประกาศพระพุทธศาสนา ในที่นี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงสตรีผู้ที่มีบทบาทในการประกาศพระพุทธศาสนา คือพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี ซึ่งเป็นภิกษุณีรูปแรกและมีบทบาทในการเผยแผ่หรือประกาศพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง โดยการชักชวนให้สตรีทั้งหลายหันมานับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธองค์ทรงให้เกียรติสตรีอย่างมาก เห็นได้ชัดเจนจากการที่พระองค์ทรงตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศลในอิติสุต (สง.ส. 15/127/150) นั้นว่า “มหาปพิตร ผู้เป็นใหญ่กว่าปวงชน แท้จริงแม้หญิงบางคนก็ยิ่งดีกว่า ขอพระองค์จงชุบเลี้ยงไว้เถิด หญิงผู้มีปัญญา มีศีล บำรุงแม่ฟัวพ่อฟัวดุจเทวดา จงรักภักดีต่อสามียังมีอยู่ บุรุษที่เกิดจากหญิงนั้นย่อมแก่ล้ากลายเป็นใหญ่ในทิศใด บุตรของภรรยาดีเช่นนั้นก็ครองราชสมบัติได้” อย่างนี้ เป็นต้น

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลนั้น เป็นไปด้วยความยากลำบากมาก เพราะบริษัททั้ง 4 ยังไม่ครบสมบูรณ์ดี ซึ่งยังขาดภิกษุณี แต่ในเวลาไม่นานภิกษุณีสงฆ์ก็ได้กำเนิดขึ้น นั่นก็คือพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี จึงทำให้บริษัททั้ง 4 ครบสมบูรณ์และทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นง่ายยิ่งขึ้น และแผ่ขยายไปได้อย่างรวดเร็ว ถึงแม้ว่าช่วงแรกอาจจะมีปัญหาและอุปสรรคอยู่มาก แต่ก็ไม่สามารถที่จะหยุดการเผยแผ่ศาสนาได้ ในปัจจุบันพุทธบริษัทในประเทศไทยนั้นเห็นว่า ภิกษุณีในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นได้ขาดสูญไปแล้ว แต่ก็มีบางกลุ่มต้องการรื้อฟื้นให้มีการบวชภิกษุณีเกิดขึ้นในประเทศไทยเพื่อให้บริษัททั้ง 4 ครบสมบูรณ์อีกครั้ง (ฉัตรสุมาล กบิลสิงห์, 2532: 54-98) มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่สตรีจำนวนมากเหมือนกับในครั้งอดีตกาล แต่ต่างกันคือปัจจุบันนี้ไม่ได้เป็นภิกษุณี เพียงแต่ได้รับอิทธิพลจากการเผยแผ่ของ พระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี มาเป็นแบบอย่างในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยมีการปฏิบัติธรรม รักษาศีล เจริญจิตภาวนา มีการสนทนาธรรมกัน และการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ตามรูปแบบและวิธีการเผยแผ่ของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี ให้มีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงสืบต่อไป

ผลงานทางด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีนั้น มีการจัดกระจายมากมายอยู่ทั่วไปในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา จึงเป็นการยากที่จะหาตำราที่เกี่ยวข้องกับภิกษุณีที่มีเนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์มาศึกษาได้ การที่เรื่องราวของท่านจัดกระจายอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ นั้น เป็นอุปสรรคอย่างมากสำหรับผู้สนใจจะศึกษา ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีก็ดี วิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ดี ดังนั้น ผู้วิจัยจึงพยายามที่จะค้นคว้าและเรียบเรียงเรื่องราวของพระนางมาไว้ในนี้ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจจะศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนาง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำงานวิจัยเรื่องบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี เพื่อนำเอาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี ไปเป็นแบบอย่างในการประกาศพระศาสนาของภิกษุณีรูปอื่น ๆ เพื่อนำเสนอเป็นข้อมูลสารสนเทศและเป็นผลงานทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาต่อไป

## 2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนาเถรวาทและบทบาทของสตรี
2. เพื่อศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี
3. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี

## 3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย (Research Process) ตามขั้นตอนต่าง ๆ โดยมีขอบเขตดังนี้

### 3.1 ขอบเขตด้านเอกสาร

1. ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539
2. ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ บทความวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

### 3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับหลักการเผยแผ่ในพระพุทธศาสนาเถรวาท บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี ตลอดทั้งแนวทางในการเผยแผ่และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาของภิกษุณี

ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย (Research Process) ตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี ผู้วิจัยดำเนินการ ศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี จากพระไตรปิฎก หนังสือ เอกสาร บทความวิชาการต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ บทบาท และวิธีการในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี จากพระไตรปิฎก เอกสารงานวิชาการต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องว่า มีบทบาทอย่างไรในการเผยแพร่ มีวิธีการอย่างไร และได้ผลสำเร็จจากการเผยแพร่อย่างไร

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบทบาท และวิธีการในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี จากพระไตรปิฎก เอกสารงานวิชาการต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องว่า จากการศึกษาข้อมูลนั้นทำให้ได้ประโยชน์หรือผลสำเร็จของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยวิธีการหรือรูปแบบนั้น ๆ อย่างไร

ขั้นตอนที่ 4 ผู้วิจัยนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา และกรรมการควบคุมตรวจสอบวิทยานิพนธ์ หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงนำเสนอต่อคณะกรรมการควบคุมตรวจสอบวิทยานิพนธ์ เพื่อความถูกต้องของข้อมูลและเพิ่มเติมเนื้อหาจากข้อเสนอแนะของคณะกรรมการ และนำเสนอเป็นผลงานทางวิชาการต่อไป

## 4. สรุปผลการวิจัย

### 4.1 หลักการเผยแพร่ของพระพุทธศาสนาเถรวาทและบทบาทของสตรี

การเผยแพร่พระพุทธศาสนา เป็นการนำเอาหลักธรรมคำสอนอันประเสริฐ อันเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ที่เกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไปถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับการเรียนรู้ และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้น ไปประพฤติปฏิบัติ ตาม เพื่อให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ประกอบด้วยคุณธรรมมีเมตตา เป็นต้น อย่างไรก็ตามการที่จะทำให้คนที่ยังไม่นับถือให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา หรือทำคนที่นับถืออยู่แล้วให้มีความศรัทธาเลื่อมใสมั่นคงยิ่งขึ้น จะต้องคงหลักการเผยแพร่ไว้ให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพระพุทธศาสนา แต่อาจเปลี่ยนวิธีการปลีกย่อย ๆ บางอย่างให้เหมาะสมกับบุคคล ภูมิประเทศ สภาพสังคม และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญยิ่งต่อความดำรงมั่นแห่งพระพุทธศาสนา และนับเป็นภารกิจโดยตรงของพระภิกษุพุทธสาวกในพระพุทธศาสนาในการทำหน้าที่ของตนให้บริบูรณ์ ด้วยการศึกษเล่าเรียนพระธรรมวินัยจนแตกฉาน และประพฤติ

ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยที่ศึกษามาแล้วนั้น จนมีภูมิรู้ภูมิธรรมเข้มแข็ง แล้วต้องอุทิศตนทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยรูปแบบวิธีการต่าง ๆ โดยการแสดงธรรม การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม ตลอดจนการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน การปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นต้น ซึ่งสตรีนั้นก็มียุทธศาสตร์สำคัญไม่น้อยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะเห็นได้จากการที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดภิกษุณีสงฆ์จนเป็นที่มาของการบวชภิกษุณี และมีการประกาศพระศาสนาไปสู่สตรีได้อย่างง่ายดาย เพราะเป็นเพศเดียวกัน จึงทำให้ง่ายต่อการเข้าไปเผยแผ่ได้อย่างใกล้ชิด ซึ่งไม่ใช่เพียงพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีเท่านั้น ภิกษุณีรูปอื่นก็มีบทบาทเหมือนกัน ซึ่งก็เป็นการประกาศพระศาสนาของแต่ละบุคคล จนทำให้ได้รับการสรรเสริญยกย่องจากพระพุทธเจ้า ให้เป็นผู้เลิศในด้านต่าง ๆ เช่น พระนางธรรมทินนาเถรี ได้รับยกย่องให้เป็นพระธรรมกถึก พระนางเขมาเถรี ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้มีปัญญามาก พระนางปฐาจาราเถรีก็ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้ทรงพระวินัย นี่เป็นแค่ส่วนหนึ่งของสตรีที่มีบทบาทในการเผยแผ่พระศาสนา และจะมีอุบาสกอุบาสิกาที่มีความสำคัญต่อการเผยแผ่ เพราะถ้าไม่มีท่านเหล่านี้ ภิกษุและภิกษุณีก็คงอยู่ไม่ได้ นั่นก็คือนางวิสาขาผู้เป็นมหาอุบาสิกา และนางสุชาดาที่ประกาศตน เป็นพุทธมามกะ และสนับสนุนอุปถัมภ์พระภิกษุสามเณร และได้ถวายวัตถุจตุปัจจัย เป็นจำนวนมากในพระศาสนา จนพระพุทธองค์ทรงยกย่องให้นางเป็นเอตทัคคะในด้านผู้เป็นทายิกา ดังนั้น สตรีทั้งหลายเหล่านี้ ก็มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มากมายเช่นเดียวกับพระสงฆ์ ซึ่งมีทั้งบทบาทที่เป็นพุทธมามกะก็ดี บทบาทในการประกาศพระศาสนาที่ดี ทำให้การดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนามั่นคงถาวรราบจนถึงบัดนี้

#### 4.2 บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี

บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีนั้น นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากการที่พระนางทรงขอให้พระพุทธเจ้าประทานอนุญาตให้สตรีได้เข้ามาบวชในพระศาสนาของพระองค์ แม้ครั้งแรกพระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาต แต่พระนางก็ไม่ย่อท้อและถออดพระทัย พระนางยังคงมีจิตตั้งมั่นในการจะออกบวชเป็นอย่างมาก จนในที่สุดพระพุทธองค์ก็ทรงประทานอนุญาตให้สตรีเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ และนั่นก็เป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดภิกษุณีสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ทำให้พุทธบริษัท 4 สมบูรณ์ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้แต่ต้นเมื่อคราวที่พระองค์ทรงตรัสรู้ใหม่ ๆ ซึ่งหลังจากที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุณีจากพระพุทธเจ้า โดยการถือเอาครุธรรม 8 ประการแล้วนั้น พระนางก็ได้ชักชวนให้สตรีทั้งหลายได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ด้วยการแสดงชี้แจงพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เหล่าสตรีที่มาเข้าเฝ้าได้ชัดแจ้งเห็นจริง การมีปฏิปทาอันน่าเลื่อมใสของพระนาง การแสดงอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ของภิกษุณี ซึ่งทำให้ประชาชนทั้งหลาย

เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยมีภิกษุณีชุดแรกที้ออกบวชพร้อมกันกับพระนางคือ สตรีชาวศากยะที่ติดตามพระนางมาประมาณ 500 นาง และเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังแคว้นต่าง ๆ แสดงถึงความบริบูรณ์ความพร้อมเพรียงของพุทธบริษัททั้ง 4 ที่ได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนมีคณานับถือเป็นอย่างมาก จากที่มีภิกษุณีเพียงแค่พันกว่ารูปต่อมาไม่นานก็เริ่มมีมากขึ้นเป็นหมื่นเป็นแสนรูป โดยเฉพาะภิกษุณีที่ได้เผยแผ่พระศาสนา จนกระทั่งได้รับการสรรเสริญจากพระพุทธเจ้าให้ดำรงตำแหน่งเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ เช่นเดียวกับพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีนั้น ได้รับการสรรเสริญจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลายในด้านรัตตัญญู คือ ผู้มีประสบการณ์มาก บวชมานานรู้เรื่องราวมากกว่าภิกษุณีอื่น ๆ และพระนางยังได้เป็นปวัตตินี คือ พระอุปัชฌาย์ฝ่ายภิกษุณี และได้บวชให้แก่ภิกษุณีหลายรูปให้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจนได้บรรลุเป็นอรหันต์ทั้งหลายรูปเช่นเดียวกัน

ดังนั้น บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งภิกษุณีเกิดขึ้นเป็นลำดับสุดท้าย และพุทธบริษัททั้งหลายเหล่านั้นก็ได้ช่วยกันเผยแผ่พระศาสนาเรื่อยมาจวบจนถึงปัจจุบัน ด้วยความที่พระนางได้รับตำแหน่งเอตทัคคะทางด้านรัตตัญญู คือเป็นผู้บวชมานานกว่าภิกษุณีอื่น จึงทำให้พระนางเป็นที่เคารพของภิกษุณีทั้งหลาย ซึ่งพระนางก็มีบทบาทที่ถนัด และที่เด่นชัดอีกอย่างหนึ่งคือ บทบาทในการปกครองภิกษุณีให้อยู่ในโอวาทของพระนางเอง

#### 4.3 ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีนั้น นับว่าได้ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมาก เพราะว่าพระนางนั้นสามารถทำให้สตรีทั้งหลายได้เข้ามามีบทบาทในทางพระพุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับของบริษัททั้งหลาย สามารถทำให้สตรีเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก จนเกิดเป็นภิกษุณีสงฆ์หมู่ใหญ่สามารถเผยแผ่ศาสนาไปยังแคว้นต่าง ๆ จนมีสาวกศรัทธาเลื่อมใสออกบวชประพฤติปฏิบัติตามหลักการที่พระพุทธองค์ทรงวางเอาไว้ และพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีได้นำมาเผยแผ่ให้แก่สาวกและสาวิกาทั้งหลาย ได้นำไปประพฤติปฏิบัติตาม จนกระทั่งถึงปัจจุบันก็ยังมีการประพฤติปฏิบัติธรรมตามคำสอน และการเผยแผ่ของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีที่ทำให้สตรีนั้นเข้ามามีบทบาทในทางพระศาสนา จึงเป็นเหตุให้การช่วยเหลือสังคมของสตรีนั้น ทำได้อย่างง่ายดายสามารถทำให้ทุกคนยอมรับในความสามารถของสตรี และมีบทบาทอย่างมากมาในการช่วยเหลือกันของสังคม ทำให้สังคมมีความน่าอยู่ และเกิดความสามัคคีกันในชุมชนนั้น ๆ สตรีนั้นยังมีบทบาทในด้านของการศึกษาที่สามารถทำให้บุคคลที่ถูกจำกัดสิทธิในการเข้าถึงศาสนานั้นได้เข้าถึง และมีบทบาทสามารถเรียนรู้หลักธรรมต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา และนำไปสอนคนอื่น ๆ ให้รู้ตาม ปฏิบัติตามจนสามารถบรรลุธรรมได้ ที่กล่าวมานั้นนับว่าเป็น

ผลสำเร็จอย่างมากมาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี ที่ได้อุทิศตนเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตลอด จนพระเถรีนั้นนิพพานและยังประโยชน์มา จนถึงปัจจุบันนี้

จากผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี นั้น ทำให้ได้รับประโยชน์อย่างมากมาในการเผยแผ่ของพระนางเอง นั่นก็คือ พระนางเป็น ต้นแบบในการที่จะให้ผู้อื่นได้ปฏิบัติตามจนเห็นผลของการปฏิบัติ และได้วางรูปแบบไว้ให้รุ่น หลังได้ปฏิบัติตาม อาทิเช่น ในปัจจุบันนี้แม้จะไม่มีภิกษุณีอยู่ แต่การวางรากฐานของการ ปฏิบัติก็ยังคงมีให้ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นผลที่ได้รับมาจากการเผยแผ่ของพระนางมหาป ชาบดีโคตมีเถรี กล่าวคือ การปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี สามารถสอนให้คนรุ่นหลังได้ ปฏิบัติตามและเห็นผลของการปฏิบัตินั้น ๆ การชี้แจง แจกแจงในหัวข้อธรรมะที่ผู้ฟังไม่เข้าใจ สามารถอธิบายชี้แจงแสดงให้เขาเข้าใจได้ง่ายและละเอียดอย่างไม่มีที่ติ เหมือนดังเช่นที่ พระนางธรรมทินนาเถรีตอบปัญหาวิสาขบูชาในสมัยพุทธกาลนั่นเอง และที่สำคัญก็คือ ในประเทศไทยนั้นก็ได้ได้รับประโยชน์โดยตรง และปฏิบัติตามถึงแม้จะบวชเป็นแม่ชี ไม่ได้บวช เป็นภิกษุณีก็ตาม แต่ก็สามารถที่จะปฏิบัติตามได้ เพราะข้อวัตรปฏิบัตินั้นคล้าย ๆ กัน และ สามารถเผยแผ่ให้เข้าไปสู่สตรีได้อย่างยอดเยี่ยมเช่นกัน ด้วยความที่สตรีนั้นเข้าใจซึ่งกันและกัน สามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้อย่างตรงไปตรงมา ซึ่งในปัจจุบันก็มีผู้เรียกร้อง ให้มีการฟื้นฟูการบวชภิกษุณีขึ้นอีกครั้ง ถ้าทำได้ผู้วิจัยเห็นว่าจะมีประโยชน์อย่างมากมา มหาศาลต่อพระพุทธศาสนา และเป็นการทำให้พระพุทธศาสนามั่นคงถาวรเป็นปึกแผ่นและ เจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้นเหมือนดังเช่นในสมัยพุทธกาล

## 5. ข้อเสนอแนะ

### 5.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐควรมีนโยบายในการสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งในและต่างประเทศ ตามแนวทางการเผยแผ่ที่ได้นำเสนอไว้ในการวิจัยครั้งนี้
2. หน่วยงานภาครัฐควรมีการกำหนดนโยบายให้การสนับสนุนด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ เพื่อสร้างศาสนทายาทที่เพียบพร้อมด้วยความรู้ และความประพฤติดี ปฏิบัติชอบอย่างพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี
3. หน่วยงานภาครัฐควรให้มีการสนับสนุนการวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ทั้งคำสั่งและคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และการประยุกต์คำสอนไปพัฒนาชีวิต และสังคมต่อไป

### 5.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของสตรีในสมัยพุทธกาลกับปัจจุบัน

2. การศึกษาเปรียบเทียบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของภิกษุณีฝ่ายเถรวาทกับฝ่ายมหายาน

3. การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนางอุบลวรรณาเถรีกับนางปฐาจาราเถรี ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

### เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539) พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2532). นักบวชหญิงในต่างแดน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญา.

\_\_\_\_\_. (2539). สตรีในสมัยพุทธกาล. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์.

\_\_\_\_\_. (2528). มาตุสตรียุคในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สารมวลชน จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสฐียร พันธงศรี. (2516). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร: ผดุงวิทยาการพิมพ์.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2533). พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สง่า หล่อสำราญ. (2540). มหาสาวิกาสสมัยพุทธกาล. กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์.